

Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права

ЗАТВЕРДЖЕНО

Декан юридичного факультету

Наталія ВЕСЕЛОВСЬКА

РОБОЧА ПРОГРАМА

ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО

(назва навчальної дисципліни)

підготовки	<u>першого (бакалаврського) рівня вищої освіти</u> (назва рівня вищої освіти)
галузі знань	<u>08 «Право»</u> (шифр і назва галузі знань)
спеціальності	<u>081 «Право»</u> (код і найменування спеціальності)
освітньо-професійної програми	<u>«Право»</u> (назва освітньо-професійної програми)
тип дисципліни	<u>вибіркова навчальна дисципліна</u>

2024 р.

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

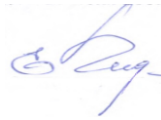

Ірина КОЗАКОВА

РЕКОМЕНДОВАНО:

Кафедрою теорії та історії держави і права
протокол № 1
від «29» серпня 2024 року

Завідувач кафедри

Євген ГІДА

Укладач: *Лоцихін Олександр Миколайович*, доктор юридичних наук, професор.

1. Опис навчальної дисципліни

Мова навчання: українська

Статус дисципліни: вибіркова

Передумови вивчення навчальної дисципліни: вивчення вибіркової дисципліни *«Історія вчень про державу і право»* доцільне після оволодіння здобувачами базовими знаннями з теорії держави і права, історії держави і права України, а також конституційного права України, інформаційними технологіями в юридичній діяльності, логіки та критичного мислення для формування умінь здійснювати порівняльно-правовий аналіз ідеологій, будувати абстрактні понятійні конструкції, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та аргументовано спростовувати політико-юридичні міфи, юридичної деонтології.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є закономірності виникнення, розвитку та зміни політико-правових доктрин, концепцій та ідеологій від давнини до сьогодення; зміст теоретичних поглядів видатних мислителів, філософів та правників на природу, сутність, походження та призначення інститутів держави і права; історична еволюція фундаментальних юридичних категорій, таких як суверенітет, верховенство права, справедливість, права людини, розподіл влад та легітимність; а також генезис провідних світових та вітчизняних правових шкіл у контексті їхнього впливу на формування сучасних державно-правових систем.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин (5 кредитів ECTS).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни *«Історія вчень про державу і право»* – формування у здобувачів освіти фундаментальної системи знань про генезис світової та вітчизняної політико-правової думки на основі методології системного аналізу ідей державотворення та верховенства права для розвитку професійного праворозуміння.

Основне завдання навчальної дисципліни *«Історія вчень про державу і право»* – ознайомлення здобувачів із хронологією, передумовами виникнення та етапами розвитку провідних світових і вітчизняних політико-правових доктрин; аналізування змісту першоджерел, трактатів та фундаментальних праць видатних мислителів минулого і сучасності; дослідження історичної еволюції концепцій державотворення, суверенітету, законності та верховенства права на основі методології системного аналізу; вивчення закономірностей зміни правових ідеологій та їхнього безпосереднього впливу на формування сучасних інститутів публічного й приватного права; а також відпрацювання навичок критичного порівняльно-правового аналізу різноманітних теоретичних шкіл для розвитку професійного праворозуміння й високої правової культури майбутніх правників.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Історія вчень державу і право» забезпечує набуття:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК11	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
ЗК13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
ЗК14	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК01	Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.
СК02	Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему
СК03	Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН01	Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.
ПРН18	Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.
ПРН19	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Обсяг у годинах											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	сем.	пз	лаб.	с. р		л	сем.	пз	лаб.	с. р
Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право	15	3	4			8	15	1	2			12
Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу	15	3	4			8	15	1	2			12
Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження	15	3	4			8	15	1	2			12
Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору	15	3	5			7	15	1	2			12
Тема 5. Німецька класична та історична школи права	15	3	5			7	15	1	2			12
Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів	16	3	5			8	15	1	2			12
Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції	14	2	4			8	14	1	1			12
Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)	15	3	4			8	14	1	1			12
Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття	16	3	5			8	16	1	1			14
Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки	14	2	4			8	16	1	1			14
Усього годин	150	28	44	0	0	78	150	10	16	0	0	124

5. Зміст програми навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право

Предмет дисципліни: закономірності виникнення та трансформації політико-правових ідей. Методологічний інструментарій. Класифікація політико-правових доктрин за ідеологічними та епохальними ознаками. Функції курсу у формуванні професійної свідомості та державницького мислення правника. Місце дисципліни в системі юридичної освіти та її зв'язок із правовою аксіологією.

Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу

Традиціоналізм та етатизм як визначальні риси вчень Стародавнього Сходу. Еволюція ідей громадянства та полісу в Античній Греції: Сократ, Платон, Аристотель. Правовий геній Стародавнього Риму: Цицерон та формування класичної юриспруденції. Релігійно-правові концепції раннього християнства та їх вплив на інститути держави. Спадщина античної правової думки в контексті сучасної європейської традиції.

Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження

Теократичні вчення: парадигма співвідношення духовної та світської влади (Августин, Аквінський). Юридичний раціоналізм у середньовічній університетській науці. Політичний реалізм Н. Макіавеллі та секуляризація вчення про державу. Концепція державного суверенітету у працях Жана Бодена. Вплив Реформації на становлення ідей індивідуальної свободи та правопорядку.

Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору

Генезис теорій природного права та міжнародного правопорядку (Г. Гроцій). Моделі суспільного договору у вченнях Т. Гоббса, Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо. Доктрина поділу влади Ш. Монтеск'є як основа конституціоналізму. Політико-правовий зміст Американської революції: федералізм та права людини. Вплив ідей Просвітництва на кодифікацію права та становлення демократії.

Тема 5. Німецька класична та історична школи права

Морально-правова концепція І. Канта: право як простір реалізації свободи. Філософія права Г. Гегеля: діалектика громадянського суспільства та держави. Історична школа права: концепція «народного духу» та критика юридичного раціоналізму. Органічна теорія права та її роль у розвитку національних правових систем. Вплив німецької класичної думки на сучасну правову догматику.

Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів

Юридичний позитивізм: право як воля суверена та наказ (Дж. Остін). Юридична антропологія та «соціальне право» у вченні Р. фон Єринга. Психологічна теорія права: співвідношення офіційного та інтуїтивного права. Соціологічна юриспруденція: концепція «живого права» та судова правотворчість. Класовий підхід до держави і права в марксистській доктрині та його сучасна критика.

Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції

Державницькі ідеї Київської Русі: правовий зміст «Руської Правди». Спадщина Литовських Статутів та ідеї «освіченого монарха» (С. Оріховський). Конституція Пилипа Орлика як пам'ятка європейського політичного конституціоналізму. Роль Києво-Могилянської академії у розвитку правової культури Східної Європи. Правова природа козацької державності та договірні засади влади.

Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)

Правовий зміст програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства. Федералізм та ідея самоврядування у політичному вченні М. Драгоманова. Державницькі концепції М. Грушевського та правовий реалізм С. Дністрянського. Український консерватизм В. Липинського: теорія еліт та ідея правової монархії. Розвиток ідеї національного суверенітету в українській еміграційній думці.

Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття

Нормологічний позитивізм Г. Кельзена: «чисте вчення про право» та ієрархія норм. Відродження природного права та концепція «надзаконного права» (Г. Радбрух). Сучасний лібералізм та теорія справедливості як основи правопорядку (Дж. Ролз). Аналітична юриспруденція Г. Харта: правила первинні та вторинні. Комунікативна парадигма права: теорія дискурсу та легітимність норм.

Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки

Теорії верховенства права та правової держави в умовах глобалізації. Правова аксіологія: захист цінностей права в епоху цифровізації. Постмодерністські виклики класичним уявленням про суверенітет та державу. Ідеологічні трансформації: неоконсерватизм, неолібералізм та соціал-демократизм. Місце української правової ідеології у загальноєвропейському інтеграційному просторі.

6. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право	3	1
2	Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу	3	1
3	Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження	3	1
4	Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору	3	1
5	Тема 5. Німецька класична та історична школи права	3	1
6	Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів	3	1
7	Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції	2	1
8	Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)	3	1
9	Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття	3	1
10	Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки	2	1
Усього годин		28	10

7. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право	4	2
2	Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу	4	2
3	Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження	4	2
4	Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору	5	2
5	Тема 5. Німецька класична та історична школи права	5	2
6	Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів	5	2
7	Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції	4	1
8	Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)	4	1
9	Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття	5	1
10	Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки	4	1
Усього годин		44	16

8. План семінарських занять

Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право

Мета: системне засвоєння знань про закономірності виникнення та трансформації політико-правових ідей, класифікацію доктрин та методичний інструментарій дослідження правової думки.

Питання для обговорення:

1. Що становить предмет історії вчень про державу і право та яке її місце в системі юридичної освіти?
2. За якими ідеологічними та епохальними ознаками здійснюється класифікація політико-правових доктрин?
3. Які методичні інструменти застосовуються для дослідження еволюції теоретичних юридичних знань?
4. У чому виявляються основні функції курсу у формуванні професійної свідомості та державницького мислення правника?
5. Як саме історія вчень про державу і право пов'язана з правовою аксіологією?

Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу

Мета: ґрунтовне вивчення визначальних рис традиціоналізму й етатизму Сходу, еволюції античних концепцій полісу та правової спадщини Стародавнього Риму й раннього християнства.

Питання для обговорення:

1. Які визначальні риси традиціоналізму та етатизму були притаманні політико-правовим вченням Стародавнього Сходу?
2. Як еволюціонували ідеї громадянства та полісу в Античній Греції за працями Сократа, Платона та Аристотеля?
3. У чому полягає правовий геній Цицерона та як відбувалося формування класичної юриспруденції у Стародавньому Римі?

4. Як релігійно-правові концепції раннього християнства вплинули на трансформацію інститутів держави?

5. У чому виявляється спадщина античної правової думки в контексті сучасної європейської традиції?

Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження

Мета: комплексне опанування знань про теократичні вчення, середньовічний юридичний раціоналізм, політичний реалізм доби Відродження та еволюцію концепту суверенітету й свободи.

Питання для обговорення:

1. Як розкривалася парадигма співвідношення духовної та світської влади у теократичних вченнях Августина та Аквінського?

2. У чому полягала специфіка та роль юридичного раціоналізму в середньовічній університетській науці?

3. Як політичний реалізм Н. Макіавеллі зумовив секуляризацію вчення про державу?

4. Який юридичний зміст та ознаки концепції державного суверенітету містяться у працях Жана Бодена?

5. Як ідеї Реформації вплинули на становлення концептів індивідуальної свободи та правопорядку?

Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору

Мета: теоретичний аналіз генезису природного права, моделей суспільного договору, доктрини поділу влади та правового змісту раннього конституціоналізму.

Питання для обговорення:

1. Які фундаментальні засади теорій природного права та міжнародного правопорядку заклали Г. Гроцій?

2. Чим відрізняються між собою моделі суспільного договору у вченнях Т. Гоббса, Дж. Локка і Ж.-Ж. Руссо?

3. Як доктрина поділу влади Ш. Монтеск'є стала основою для формування світового конституціоналізму?

4. У чому полягав політико-правовий зміст Американської революції в контексті розвитку федералізму та прав людини?

5. Як ідеї Просвітництва вплинули на процеси кодифікації права та становлення демократії?

Тема 5. Німецька класична та історична школи права

Мета: доктринальне вивчення морально-правових концепцій свободи, діалектики держави і громадянського суспільства, теорії «народного духу» та їхнього впливу на правову догматику.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність морально-правової концепції І. Канта щодо права як простору реалізації свободи?

2. Як Г. Гегель у своїй філософії права розкрив діалектику громадянського суспільства та держави?

3. Що становить концепція «народного духу» в історичній школі права та як вона критикувала юридичний раціоналізм?

4. Яку роль відігравала органічна теорія права у розвитку національних правових систем?

5. Як німецька класична та історична думка вплинули на сучасну правову догматику?

Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів

Мета: критичне переосмислення еволюції юридичного позитивізму, психологічної, соціологічної юриспруденції та марксистського класового підходу.

Питання для обговорення:

1. Як юридичний позитивізм Дж. Остіна трактує право у формі волі суверена та наказу?

2. Які засади юридичної антропології та «соціального права» сформував у своєму вченні Р. фон Єрінг?
3. У чому полягає сутність психологічної теорії права та як вона співвідносить офіційне та інтуїтивне право?
4. Які базові концепції «живого права» та судової правотворчості висуває соціологічна юриспруденція?
5. У чому полягає сутність класового підходу до держави і права в марксистській доктрині та яка її сучасна критика?

Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції

Мета: наукове дослідження державницьких ідей Київської Русі, спадщини Литовських Статутів, козацького конституціоналізму та договірних засад влади.

Питання для обговорення:

1. Який правовий зміст «Руської Правди» та які державницькі ідеї були притаманні Київській Русі?
2. Як спадщина Литовських Статутів відображала ідеї «освіченого монарха» у працях С. Оріховського?
3. Чому Конституція Пилипа Орлика визнається визначною пам'яткою європейського політичного конституціоналізму?
4. Яку роль відіграла Києво-Могилянська академія у розвитку правової культури всієї Східної Європи?
5. У чому полягала правова природа козацької державності та які договірні засади влади вона застосовувала?

Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)

Мета: фундаментальне осмислення правового змісту українських програмних документів, теорій федералізму, правового реалізму та консерватизму в еміграційній думці.

Питання для обговорення:

1. Який правовий зміст та державницькі орієнтири містили програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства?
2. Як федералізм та ідея самоврядування обґрунтовуються у політичному вченні М. Драгоманова?
3. Чим відрізнялися державницькі концепції М. Грушевського та правовий реалізм С. Дністрянського?
4. У чому полягає сутність теорії еліт та ідеї правової монархії в українському консерватизмі В. Липинського?
5. Як відбувався розвиток ідеї національного суверенітету в працях української еміграційної думки?

Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття

Мета: цілісне формування знань про нормологічний позитивізм, відроджене природне право, аналітичну юриспруденцію та сучасну комунікативну парадигму.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність нормологічного позитивізму Г. Кельзена та його концепції «чистого вчення про право»?
2. Як Г. Кельзен обґрунтовував логічну ієрархію норм у правовій системі?
3. Що зумовило відродження природного права та в чому сутність концепції «надзаконного права» Г. Радбруха?
4. Як сучасний лібералізм Дж. Ролза розглядає теорію справедливості як фундаментальну основу правопорядку?
5. Як аналітична юриспруденція Г. Харта здійснює розмежування між первинними та вторинними правилами?
6. У чому полягає суть комунікативної парадигми права, теорії дискурсу та легітимності юридичних норм?

Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки

Мета: аксіологічне розуміння теорій правової держави в умовах глобалізації, захисту цінностей в епоху цифровізації, постмодерністських викликів та інтеграційного простору.

Питання для обговорення:

1. Як еволюціонують та трансформуються теорії верховенства права та правової держави в умовах глобалізації?
2. Які завдання постають перед правовою аксіологією щодо захисту цінностей права в епоху цифровізації?
3. Як саме постмодерністські виклики змінюють класичні теоретичні уявлення про суверенітет та державу?
4. У чому полягає юридична сутність ідеологічних трансформацій неоконсерватизму, неолібералізму та соціал-демократизму?
5. Яке місце посідає сучасна українська правова ідеологія у загальноєвропейському інтеграційному просторі?

9. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Не передбачено навчальним планом	-	-
<i>Усього годин</i>			

10. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Не передбачено навчальним планом	-	-
<i>Усього годин</i>			

11. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Предмет та методологія історії вчень про державу і право	8	12
2	Тема 2. Політико-правова думка Стародавнього світу	8	12
3	Тема 3. Державно-правові доктрини Середньовіччя та Відродження	8	12
4	Тема 4. Класичний лібералізм та теорії суспільного договору	7	12
5	Тема 5. Німецька класична та історична школи права	7	12
6	Тема 6. Розвиток правового позитивізму та соціологічних підходів	8	12
7	Тема 7. Українська політико-правова думка: витоки та традиції	8	12
8	Тема 8. Проекти державного відродження в українській думці (XIX–XX ст.)	8	12
9	Тема 9. Провідні світові доктрини права XX століття	8	14
10	Тема 10. Сучасні тенденції та аксіологія політико-правової думки	8	14
<i>Усього годин</i>		78	124

12. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота – форма організації освітнього процесу, за якої здобувач вищої освіти опановує навчальну дисципліну в час, вільний від навчальних занять, під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Метою самостійної роботи з дисципліни *«Історія вчень про державу і право»* є засвоєння у повному обсязі навчальної програми, розвиток компетентностей, формування здатності бути активним учасником освітнього процесу, уміння самостійно опановувати теоретичні знання, що спрямовані на поглиблене опрацювання історичних етапів формування світової та вітчизняної політико-правової думки, дослідження доктринальних першоджерел, трактатів і філософських праць видатних мислителів, аналіз еволюції юридичних концепцій суверенітету, верховенства права та поділу влад, а також дотримання принципів академічної доброчесності й превентивних механізмів запобігання плагіату.

Самостійна робота здійснюється у формі: виконання домашніх завдань; підготовки аналітичних доповідей, есе та рефератів з обов'язковим дотриманням стандартів академічної доброчесності; роботи з текстами філософсько-правових першоджерел, історичними пам'ятками права, програмними документами суспільно-політичних рухів та матеріалами наукових дискусій; доопрацювання матеріалів лекцій шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання теоретичної бази; роботи з глобальними інформаційними мережами, цифровими архівами, електронними бібліотеками та науковими періодичними виданнями; опрацювання додаткової фахової літератури; складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення, а також здійснення ретроспективного порівняльно-правового аналізу класичних юридичних доктрин у контексті сучасних тенденцій глобалізації та цифровізації.

Всі завдання самостійної роботи поділяються на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які студенти мають виконувати обов'язково впродовж вивчення дисципліни. Вибіркові включають альтернативні завдання, серед яких здобувач на власний розсуд обирає конкретні завдання з тим, щоб набрати необхідну кількість балів.

Нижче подано варіанти завдань для самостійної роботи здобувачів денної форми навчання, що відповідають змісту окремих тем дисципліни та поглиблюють опрацювання навчального матеріалу. Необхідно виконати один з таких варіантів:

Варіант 1.

Здійсніть порівняльно-правовий аналіз моделей суспільного договору у трактатах Т. Гоббса та Дж. Локка, визначивши відмінності у розумінні меж державної влади.

Варіант 2.

Підготуйте реферат про еволюцію концепту полісу та ідей громадянства в Античній Греції за фундаментальними працями Платона та Аристотеля.

Варіант 3.

Обґрунтуйте в аналітичному огляді правовий зміст ідей «освіченого монарха» у спадщині Литовських Статутів та працях С. Оріховського.

Варіант 4.

Складіть науковий аналіз морально-правової концепції І. Канта щодо визначення права як простору та умови реалізації індивідуальної свободи.

Варіант 5.

Проаналізуйте сутність нормологічного позитивізму Г. Кельзена та процесуальні особливості побудови логічної ієрархії норм у його «чистому вченні про право».

Варіант 6.

Напишіть реферат про правову природу Конституції Пилипа Орлика 1710 року як унікальної пам'ятки європейського політичного конституціоналізму.

Варіант 7.

Сформулюйте аналітичну доповідь щодо концепції «живого права» у соціологічній юриспруденції та її впливу на сучасну судову правотворчість.

Варіант 8.

Дослідіть державницькі концепції М. Грушевського та засади правового реалізму С. Дністрянського у контексті проєктів українського державного відродження.

Варіант 9.

Висвітліть у формі есе особливості трансформації теорій верховенства права та класичних уявлень про державний суверенітет в умовах глобалізації.

Варіант 10.

Оформіть реферат про сутність політичного реалізму Н. Макіавеллі та правові наслідки секуляризації вчення про державу в добу Відродження.

Варіанти контрольної роботи (для заочної форми здобуття освіти)

Нижче подано варіанти завдань для контрольної роботи, що відповідають змісту окремих тем дисципліни та поглиблюють опрацювання навчального матеріалу. Необхідно обрати варіант та виконати наведені завдання. Вимоги до контрольної роботи: 8–12 сторінок тексту (*шрифт Times New Roman, 14 pt, міжрядковий інтервал – 1*). Слід опрацювати щонайменше 10–12 джерел. Використання сучасних наукових праць обов'язкове. Дотримання принципів академічної доброчесності – засадничий принцип навчання. Здійснюйте коректне цитування використаних джерел. Заборонено плагіат: текст має бути оригінальним, з власним аналітичним та методологічним осмисленням. Максимальна кількість балів за виконану контрольну роботу 50 балів

Варіант 1.

1. Розкрийте предмет, методологічний інструментарій та функції історії вчень про державу і право в системі юридичної освіти.

2. Охарактеризуйте традиціоналізм та етатизм як визначальні риси політико-правової думки Стародавнього Сходу.

Варіант 2.

1. Проаналізуйте парадигму співвідношення духовної та світської влади у теократичних вченнях Августина та Томи Аквінського.

2. Висвітліть юридичний зміст та ключові ознаки концепції державного суверенітету у працях Жана Бодена.

Варіант 3.

1. Дослідіть доктрину поділу влади Ш. Монтеск'є як фундаментальну основу світового конституціоналізму.

2. Окресліть правовий зміст, принципи федералізму та концепцію прав людини в ідеології Американської революції.

Варіант 4.

1. З'ясуйте сутність філософії права Г. Гегеля у контексті його трактування діалектики громадянського суспільства та держави.

2. Опишіть концепцію «народного духу» в історичній школі права та її критику на адресу юридичного раціоналізму.

Варіант 5.

1. Обґрунтуйте базові положення юридичного позитивізму Дж. Остіна щодо розуміння права як волі суверена та наказу.

2. Порівняйте психологічну теорію права (офіційне та інтуїтивне право) з концепцією «соціального права» Р. фон Єринга.

Варіант 6.

1. Визначте державницькі ідеї Київської Русі та загальний правовий зміст «Руської Правди» як першоджерела вітчизняної думки.

2. Проілюструйте роль Києво-Могилянської академії у розвитку правової культури та поширенні гуманістичних ідей у Східній Європі.

Варіант 7.

1. Аргументуйте правовий зміст програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства в контексті українського державотворення.
2. Поясніть концепцію федералізму та ідею місцевого самоврядування у політико-правовому вченні М. Драгоманова.

Варіант 8.

1. Обговоріть сутність українського консерватизму В. Липинського, його теорію еліт та ідею побудови правової монархії.
2. Критикуйте класовий підхід до походження держави і права в марксистській доктрині з позицій сучасної юридичної науки.

Варіант 9.

1. Сформулюйте передумови відродження природного права у XX сторіччі та юридичну сутність концепції «надзаконного права» Г. Радбруха.
2. Деталізуйте аналітичну юриспруденцію Г. Харта в частині його класифікації правил на первинні та вторинні.

Варіант 10.

1. Оцініть завдання правової аксіології щодо захисту фундаментальних цінностей права в епоху тотальної цифровізації.
2. Класифікуйте сучасні ідеологічні трансформації (неоконсерватизм, неолібералізм, соціал-демократизм) та їхній вплив на правові системи.

**13. Питання для підготовки до підсумкового контролю
(диференційований залік)**

1. Що є предметом вивчення історії вчень про державу і право?
2. Які функції виконує курс у формуванні державницького мислення правника?
3. У чому полягає суть етатизму вчення Стародавнього Сходу?
4. Які ідеї громадянства висував Аристотель у праці «Політика»?
5. Яке значення для класичної юриспруденції мали праці Цицерона?
6. Як раннє християнство вплинуло на інститути світської держави?
7. Як трактував Августин концепцію співвідношення «граду Божого» та «граду земного»?
8. У чому полягав юридичний раціоналізм середньовічних університетів?
9. Чому Н. Макіавеллі вважають засновником секуляризації політичної думки?
10. Які три ключові ознаки суверенітету виділяв Жан Боден?
11. Як ідеї Реформації вплинули на формування концепту індивідуальної свободи?
12. Які засади міжнародного правопорядку сформулював Г. Гроцій?
13. Чому модель суспільного договору Т. Гоббса веде до абсолютизму?
14. Як Дж. Локк обґрунтовував природні права людини на життя, свободу і власність?
15. У чому сутність концепту «загальної волі» у вченні Ж.-Ж. Руссо?
16. Як Ш. Монтеск'є пов'язував поділ влади із політичною свободою?
17. Які правові ідеї Просвітництва лягли в основу європейської кодифікації?
18. Як І. Кант визначав поняття «правовий закон» через категорію свободи?
19. Що таке «громадянське суспільство» у філософії права Г. Гегеля?
20. Хто є засновником історичної школи права та що таке «народний дух»?
21. У чому полягає сутність органічної теорії права?
22. Як Дж. Остін формулював поняття права у межах юридичного позитивізму?
23. Чому Р. фон Єринг вважав, що «право є захищеним інтересом»?
24. Як Л. Петражицький розмежовував офіційне та інтуїтивне право?
25. Що таке «живе право» за концепцією Е. Ерліха?
26. Які ключові вади класового підходу марксизму до права виділяє сучасна наука?
27. Які державницькі ідеї містить правовий текст «Руської Правди»?
28. Як концепція «освіченого монарха» відображена у працях С. Оріховського?
29. Чому Конституція Пилипа Орлика передбачала обмеження гетьманської влади?

30. Яку роль відігравали викладачі Києво-Могилянської академії у розвитку правової думки?
31. Які договірні засади організації влади були притаманні козацькій державі?
32. Які правові орієнтири містила «Книга буття українського народу» кирило-мефодіївців?
33. Чому М. Драгоманов вважав децентралізацію основою політичної свободи?
34. У чому полягала суть правового реалізму С. Дністрянського?
35. Як В. Липинський обґрунтовував концепцію «класократії» та правової монархії?
36. Що є основою нормологічної концепції Г. Кельзена?
37. Яку формулу запропонував Г. Радбрух для подолання позитивного беззаконня?
38. Як Дж. Ролз визначає справедливість як першу чесноту суспільних інститутів?
39. Як Г. Харт розмежовував первинні та вторинні правові правила?
40. Яке місце посідає українська правова ідеологія в європейському правовому просторі?

14. Методи навчання

Методи навчання на лекціях: вербальний метод (лекція, дискусія, консультація, обговорення тощо); методи візуалізації (презентація, метод ілюстрації, метод демонстрацій: та інші); робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування тощо); інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо).

Методи навчання на семінарських заняттях: вербальний метод (дискусія, співбесіда тощо); метод візуалізації (презентація, метод ілюстрації (графічний, табличний, тощо), метод демонстрацій та інші); робота з навчально-методичною літературою (рецензування, підготовка реферату, есе, доповіді тощо); інші методи у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо); кейс-метод (вирішення ситуацій тощо); практичний, пошуковий метод.

15. Методи оцінювання

У процесі вивчення дисципліни *«Історія вчень державу і право»* використовуються такі методи оцінювання:

для поточного контролю: у вигляді усного та письмового опитування, фронтального опитування, тестування, написання есе (рефератів), вирішення кросвордів, контрольна робота (для заочної форми здобуття освіти); самостійна робота, неформальна освіта (онлайн-курси та платформи) тощо.

для підсумкового контролю: проведення підсумкового контролю (усна та/або письмова відповідь, тестування тощо).

16. Засоби діагностики результатів навчання

Робоча програма передбачає застосування засобів діагностики результатів навчання за формами контролю знань:

- *поточний контроль* може передбачати застосування широкого спектру форм та методів оцінювання знань, що проводиться за кожною темою.
- *підсумковий контроль* передбачає проведення диференційованого заліку.

Завершальним етапом досягнення запланованих програмних результатів навчання з навчальної дисципліни *«Історія вчень державу і право»* є підсумковий контроль — диференційований залік.

17. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Для оцінювання знань здобувачів вищої освіти застосовуються контрольні заходи у формі поточного та підсумкового контролю знань відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль

Види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти обираються та оцінюються викладачем за рекомендованою шкалою в залежності від особливостей навчальної дисципліни. Оцінювання окремих видів навчальної діяльності здобувача вищої освіти для дисципліни *«Історія вчень державу і право»* відбувається за такими рекомендованими балами:

Види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти	Кількість балів (від – до)
Аудиторна робота	
Відповідь на практичному, семінарському, лабораторному занятті	1-5
Вирішення ситуаційних завдань, розв’язання задач тощо	1-5
Тестування	1-5
Ділова гра, практичний кейс тощо	1-10
Інші види аудиторної роботи*	
Самостійна робота	
Реферат, есе тощо	1-10
Інші види навчальної діяльності здобувачів вищої освіти (участь у публічних заходах (конференція, олімпіада тощо); написання наукової статті, участь у конкурсах студентських робіт тощо)	1-10
Інші види самостійної роботи*	
Контрольна робота (для заочної форми здобуття освіти)	1-50

*види навчальної діяльності здобувачів освіти обираються та оцінюються викладачем за рекомендованою шкалою в залежності від особливостей навчальної дисципліни.

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти застосовуються критерії відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Підсумковий контроль

Максимальна кількість балів за диференційований залік з початкової дисципліни *«Історія вчень державу і право»* складає **40 балів**.

Для визначення ступеня засвоєння навчальної дисципліни та контрольного оцінювання знань здобувачів вищої освіти за підсумковим контролем застосовуються критерії відповідно до Положення про оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Підсумкова оцінка переводиться у національну систему оцінювання і шкалу ECTS згідно з таблицею:

Порядок переведення оцінок у систему ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	ОЦІНКА ECTS	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		для екзамену курсової роботи (проєкту), практики	для заліку (диференційованого заліку)
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
64-74	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

18. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Для денної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота – 60											Підсумковий контроль	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	Самостійна робота		
5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	5 балів	10 балів	40 балів	100 балів

Для заочної форми здобуття освіти

Поточний контроль та самостійна робота – 60		Підсумковий контроль	Сума
Контрольна робота	Самостійна робота		
50 балів	10 балів	40 балів	100 балів

19. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення дисципліни «Історія вчень державу і право» узагальнено в комплексі навчально-методичного забезпечення, який включає:

- силабус;
- робочу програму навчальної дисципліни;
- варіанти завдань для самостійної роботи здобувачів;
- варіанти завдань для підсумкового контролю;
- інші матеріали.

20. Рекомендована література

1. Гіда Є., Веселовська Н., Лоцихін О. Філософські основи теорії держави і права. Академічні візії. 2023. № 16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17609580>
2. Зозуля Є.В., Туренко О.С., Іванов І.В. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. Херсон: «Олді-Плюс», 2018. 308 с.
3. Історія вчень про державу і право: метод. рекомендації (вказівки) до вивчення навч. дисципліни для студ. заочного відділення економіко-правового ф-ту ОНУ ім. І.І.Мечникова / укл.: О.І. Донченко, О.Д. Гринь, І.В. Борщевський. Одеса: Фенікс, 2021. 120 с.
4. Історія вчень про державу і право: навчально-методичний посібник / Т.П. Попович, Я.О. Бариська, М.О. Геревич та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 44 с.
5. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. та доповн. К.: Алерта, 2012. 34 с.
6. Лоцихін О.М., Санжарова Г.Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 1(10). С. 28–36.
7. Лоцихін О., Шевченко А. Невінчані шлюби православних мирян Гетьманщини у XVIII ст. Український історичний журнал. 2022. № 6. С. 86–97.